

Christoph Münchow, *Ethik und Eschatologie. Ein Beitrag zum Verständnis der frühjüdischen Apokalyptik mit einem Ausblick auf das Neue Testament*, Berlin 1981 Evangelische Verlagsanstalt 8° ss. 192.

Publikacja ta drukowana w Lipsku (NRD) stanowi pracowaną na nowo i skróconą dysertację (A), przedłożoną w marcu 1977 r. na Sekcji Teologicznej Uniwersytetu Humboldta w Berlinie. Jak głosi tytuł, jest to przyczynek do zrozumienia wczesnożydowskiej apokaliptyki z perspektywą na Nowy Testament. Autor zwraca uwagę w „Postawieniu zagadnienia i rozważaniach metodycznych” na wzmożony od ostatnich dziesięcioleci (można powiedzieć, że od 30 lat) trend do zgłębiania zagadnień etycznych i eschatologicznych w najstarszych tradycjach apokaliptycznych żydowskich, sięgających tzw. protopokaliptyki, czyli anonimowych części apokaliptycznych w księgach prorockich (Joel, Zch 12 nn., Iz 24 nn.) a zwłaszcza w pseudonimowych późniejszych apokalipsach (autor zalicza tu Dn obok 1 Hen, Test. Mojż, 4 Ezd, 2 Bar, Jub) — używając protestanckiej terminologii (pseudografami zwą protestanci apokryfy, apokryfami zaś księgi deuterokanoniczne). Münchow wskazuje na trudności wynikające z niejednolitego rozumienia przez egzegetów i teologów zarówno terminu „eschatologia” jak i „etyka”, oraz z toczonej dyskusji, czy i o ile w ogóle można mówić o „etyce” w literaturze apokaliptycznej. Ażeby w rozważaną sprawę wnieść nowe światło, podjął się skrupulatnego przeanalizowania poszczególnych, zwłaszcza (ale nie tylko) główniejszych utworów apokaliptyki żydowskiej, mianowicie pierwszej Księgi Henocha (tzw. Ks. Henocha etiopska w odróżnieniu od słowiańskiej), Księgi Jubileuszów, Testamentu Mojżesza, 4 Księgi Ezdrasza i Księgi (drugiej) Barucha, by w nich odkryć powiązania między postępowaniem ludzkim a oczekiwaniem eschatologicznym. Także i inne teksty, mogące dostarczyć potrzebnego w tym względzie materiału, zostały przeanalizowane. Te badania stanowią dobry wzorzec dla studiujących. Wyniki ich odnośnie do każdej księgi omawiane są w „streszczeniach”. Ponadto jeszcze w skali całej przebadanej literatury apokaliptycznej poświęcony został osobny rozdział, w którym rozważa się powiązania etyczno-eschatologiczne pod kątem widzenia formalnym (formy literackie, w jakich występują) jak i treściowym, merytorycznym (w aspekcie teologicznym, filozoficznym, historycznym itd.). Następują zaraz dwa ekskursy. Jeden z nich daje zestawienie miejsc omawianych ujęte pod kątem widzenia etyki materialnej (wyróżnia autor tu stosunek ludzi do Boga, postawę wobec problemów kultycznych, postawy społeczne, prawne uporządkowanie spraw społecznych, postawę wobec zagadnień seksualnych w środowisku hellenistycznym pogańskim), natomiast drugi ekskurs przedstawia i charakteryzuje stosunek różnych wczesnożydowskich ugrupowań społeczno-religijnych do apokaliptyki i związanej z nią postawy etycznej (księgi omawiane pozwalają wyróżnić kręgi apokaliptyków, saduceuszy, różnych odchyleń faryzeuszy, esseńczyków, przedstawicieli gminy z Qumran, zelotów, sykariuszy).

Rozdział ósmy poświęcony jest różnego rodzaju powiązaniom eschatologii z etyką w pismach Nowego Testamentu. Autor bardzo wiele miejsca poświęca listom Pawłowym i Pawłowemu wykorzystaniu tradycji apokaliptycznych włączonych w teologię chrystocentryczną. Pod-

kreśla, że u Pawła etyka nie stanowi warunku do udziału w zbawieniu eschatologicznym, lecz jest konsekwencją z konieczności wynikającą z już otrzymanego od Chrystusa zbawienia. Eschatologia jest tu już częściowo zrealizowana. Chrześcijanie są już w posiadaniu „nowego stworzenia” czyli nowego sposobu egzystowania otrzymanego od Boga. Mimo to żyją wciąż „w międzyczasie”, bo w oczekiwaniu ostatecznego eschatologicznego udoskonalenia i rozwinięcia otrzymanej jakby w zarodku nieśmiertelności i udziału w dobrach przyszłych. Do tej postawy, opartej na chrystologii, dostosowuje się postawa etyczna w ocenę elementów i apokaliptycznych i eschatologicznych. Inaczej sprawa się ma w innych pismach. Autor omawia wybrane miejsca z Listu do Efezjan (uważając go za nie-Pawłowy), z Listu Jakuba i 2 Listu Piotra. Traktuje je jako wzorce różnorodnego sposobu przyjęcia i przepracowania tradycji apokaliptycznych żydowskich w Nowym Testamencie, wciąż uwzględniając w nich sposób powiązania eschatologii z postawami etycznymi. Ocena stopnia zasymilowania apokaliptycznych tradycji oceniana jest według miernika ustalonego przy Listach Pawłowych pod kątem widzenia chrystologicznym, mianowicie, czy punkt ciężkości spoczywa w nich na wierze w Chrystusa i otrzymaniu przez Niego uczestnictwa w „nowym stworzeniu”, czy też na etycznym postępowaniu nastawionym głównie na osiągnięcie osobistego zbawienia w aspekcie eschatologicznego „stworzenia” oczekiwanego w bliżej nieokreślonej przyszłości.

Autor podkreśla, że jeśli mówi się, iż apokaliptyka jest matką teologii także chrześcijańskiej, to trzeba mieć na uwadze, że owo „matczyne” jej dziedzictwo zostało przyjęte w pismach nowotestamentowych w sposób bardzo zróżnicowany.

Józef Wiesław Rosłon